

köly között s Apafi is féltvén a fejedelemséget Theökölytől, ki már e tárgyban a portával alkudozásokat kezdett, nem a legbensőbb egyesülésben találkoznak. Csakhamar a két sereg szétválk, Apafi hazajön, (1681. okt. 21.) kit nemsokára Teleki is követ.

Apafi hazaérkezvén, jelentést tesz a portánál (VIII. fej.), hol követeit ridegen, a Theökölyét ellenben jól fogadják. A váradi basa is támogatja Theökölyt. A zavar nő Erdélyben, mert a porta nem erősíti meg az ifjú fejedelmet s követeli a részvételt a következő évi hadjáratban, mi az 1682. február 17-ki országgyűlés összehívását vonja maga után. 1682-ben (IX. fej.) Apafi és Teleki a török felszólítására újra kimennek Theököly megsegítésére az ápril 25-én tartott fogarasi országgyűlés után, hová a portától már megérkezett volt a mindenkinél általános megdöbbenést keltő, hadra szólító fermán, mely világosan mutatja Apafi háttérbe szorulását Theököly mellett. Az elindulás (X. fej.) Szamosujvár—Németiből (Gerla) történik 1682. július 28-án. Ez alatt a porta Theökölynek fejedelmi jelvényeket küld, sőt magyar királylyá nevezi ki Fülekvara alatt, melynek ostrománál, valamint Theökölynek királylyá kiáltásánál, Apafinak jelen kelle lenni. Ezek után Erdély fejedelme, ki titkon a királyság után vágyódott látván háttérbe szorulását Theököly mellett, Telekivel együtt boszúsán tért haza október 15-én.

A XI. s egyszersmind utolsó fejezete ezen tanulmánynak a nov. 21-én tartott fejérvári egyetemes országgyűlésről, Theökölynek Zrinyi Ilonával való egybekeléséről, Apafinak a portához küldött követségéről szól és a szultánnak azon parancsolatjáról, melynek értelmében Apafinak a következő 1683-iki, Bécs ellen indítandó nagyobb szabású háborúban részt kell vennie.

Tudjuk, hogy mi következett ezután: hogy Apafi hosszas húzás-halasztás után indult meg csak 1683-ban s augusztus 19-én ért Bruckhoz, honnan Kara-Musztafa Győr alá küldé vissza, mi alatt a török hatalom megtörött Bécs falainál, melynek a hírére Apafi Teleki sugallatára azon világos gondolattal tért vissza, hogy szakít a portával s a bécsi udvarral kiegyezkedik.

Erről a Magyarország és Erdély történetében korszakalkotó politikai fordulatról a következő XVIII. kötetben lesz szó, a melyet méltó érdeklődéssel várhat minden történetkedvelő.

B—E.

Az „Ungaria“ III. évi folyama.

Ungaria. Revistă socială-stiințifică-literară. Redactor editor: Grigoriu Moldovan. Anul III. Kolozsvár, Gombos és Sztupjár nyomdája. Nagy 8-r. 408 lap.

Dr. Moldován Gergely folyóiratának idei évfolyama is a mellett, hogy ügyes, talpraesett vezércikkekkel küzd a rendbontó, hazafiatlan, népámító oláh lázítók ellen, programjához híven, tudományos téren is

nagy szolgálatokat tesz irodalmunknak, amennyiben az idén is több jeles értekezésünket ismertette meg az oláh olvasó közönséggel. S ha az Ungariát Romániában még tán nem is olvassák annyira, a mint szeretnők és megérdemelné, a kutató ott is ráakad s legalább alapos történeti tájékozást szerez magának írónk ama dolgozataiból, melyek fordítását benne megtalálja. S ha e folyóiratnak egyéb haszna és hatása nem is lenne, ez már magában is megbecsülhetetlen előny.

A történeti dolgozatok, a szeptemberi füzettel befejezett új évfolyamban a következők: Márki Sándortól „A középkor kezdete Magyarországon“, „Horea lázadása a magyarországi részekben“ és „A magyarok első érintkezése az oroszokkal“; Szádeczky Lajos „Az erdélyi fejedelemség vezérpolitikája“; Pór Antal „Az erdélyi vajdák sorozata a XIV-ik század végéig“, Wertner Mór megjegyzéseivel, kinek „Az Árpádok és Nemanidiak“ cz. dolgozatát is megtaláljuk; Asbóth Oszkár „A szláv nép múltjából“ és végül Kossuth rövid életrajza Pétuk Alberttől és Moldován meglehangú nekrológja, mely mint ilyen, természetesen egyedűli az oláh irodalomban, mely nagy halottunkat egy sorral sem gyászolta.

A nyelvészeti részben dr. Alexi György befejezi a román nyelvben levő magyar elemek közlését, Szinyei József pedig ellenkező irányú tanulmányából „A magyar nyelvbe átvett oláh elemek“ből közli a czinczár és kirlán közzé eső kölcsönszavakat. A szépirodalmi rész Jókai három elbeszélését közli, az irodalomtörténeti részben pedig Széchenyi, Kazinczy, Virág Benedek és Tompa életrajzát találjuk; azonkívül minden füzet közöl magyar népdalokat s költeményeket, hogy az oláh irodalom is megismerkedjék költőinkkel, írónkkal. S épp ezzel felel meg legszebben az „Ugaria“ címének és nemes hívatásának.

Polltikai, de történeti vonatkozású, sőt történeti adatok alapján írt cikkei közül megemlítjük Moldován „Politikai szédelgések“ cz. röpirata fordítását és Jeszenszky Sándor dr.-nak a Replika pörben mondott nagyhatású vádbeszédjét, melyekhez a szerkesztő és munkatársainak egyéb vezércikkei sorakoznak. Ezeket a túlzó oláhok és irredenta törekvésű hírlapírók ellen irányítják a nép felvilágosítása végett, abból a vezéreszméből indulva ki, hogy az oláh nép, mint nemzetiség, csakis a magyar állam pártfogásával fejlődhetik s boldogulhat, kimondván, hogy oláh ajkú polgártársainknak nem kell a romániai „testvérek“ beleavatkozása a hazai ügyekbe — törődjenek ők saját belügyeikkel és nyomorúságukkal, mert ott még ugyan sok javítani valójuk van.

E tekintetben a szerkesztő gyakran hangoztatja, hogy a mi oláh parasztunk nem cserélne a „szabad“ oláh királyság parasztjával, a ki nélkülöz, éhezik és tulajdonképpen ma is jobbágya, rabszolgája szipolyozó bérlőjének, vagy földesurának. Rendkívül érdekesek azok az áp-

rilisi füzetben közölt hivatalos statisztikai adatok, melyek mig részint a romániai paraszt nyomorúságos állapotját, úgy gyermekhalandóságát és betegségeit tünteti fel, másfelől számokkal bizonyítja, hogy mig Románia 6 milliónyi lakossága 5 év alatt csak 67.000 lélekkel szaporodott, addig nálunk Magyarországon az „elnyomott, üldözött“ 2 $\frac{1}{2}$ milliónyi lakosság 10 év alatt 100.000 lélekkel növekedett.

Nagyon tanulságos és az „oláh kérdés“ elmérgesedése fejlődésének ismeretéhez nélkülözhetetlen a márcziusi füzet közleménye, melyben mutatóul Ghica János visszaemlékezéseiből az oláhországi emigránsok 1849-ki leveleiből látjuk, hogy az erdélyi oláhok ellenséges szereplését szabadságharcunkban a legkiválóbb oláh vezérszereplők és államférfiak helytelenítették és küzdöttek ellene. De Ghica, Rosetti, Balcescu és társainak, a magyar ügy őszinte barátjainak küzdelme hiába való volt „a bécsi kormány által fizetett“ Saguna nagy-szebeni érsek „a legnagyobb politikai cameleon“ és az Oláhországból hozzánk menekült Radulescu J. Eliade izgatásai ellen — a reakció győzött s az oláh segítség jutalma, a harcokban elesett 40.000 erdélyi oláh halála s a forradalom utáni abszolutizmus nyűgének a miénkkel egyenlő mértékben való hordozása volt. Mily másképp lett volna, ha Radulescu és társai helyett a sors az előbbieket veti hozzánk!

Ghica írja pld, hogy mozgalmat indítottak 1848. őszén egy Erdélyben szervezendő oláh légión érdekében, a mihez már lengyel hadvezéreink támogatását is megnyerték. De látva, hogy az erdélyiek és oláhországiak felizgatott nagy többsége Eliadera hallgatott, elkéseredetten visszavonultak. Rosetti Konstantin pedig (úgy látszik a magyar függetlenségi nyilatkozat hatása alatt), így jellemez minket, 1849. április 20-ki Párisban írt levelében: „Ah, magyarok, magyarok! Mond, mikor e nevet hallod, nem érzed, hogy hamvat kellene fejedre hinteni! S nem gondolod, hogy pisztolyt kellene ragadni és Eliadén kezdve — magadon végezni az öldökléssel! Szégyen, ezerszeres szégyen, hogy fönkretettük az oláh nemzet dicsőségét! Ah, ha erős oláh kormány lehettünk volna, nem a magyaroké, hanem a mienk lett volna a világnak a rabságból való felszabadításának dicsősége; vagy — a magyarokkal egyesülten biztosan bevehettük volna Bécsét és kikiálthattuk volna a köztársaságot, míg most reszketünk és igyekszünk összeszedni a magyar lakoma morzsáit.“ Később még, május 11-én: „hogy ha reánk hallgattak volna, ma az Oláhországot megszállott muszkák a pokolban lettek volna, mi meg a magyarokkal Bécs falai alatt!“

Ilyen szellemben ír Balcescu is. De nem folytatjuk, mert hisszük, hogy e becses adalékokat nálunk is lesz, a ki értékesíteni fogja.

Ez az „Ungaria“ magyar vonatkozású tartalma s úgy az ily irányú közleményekért, mint fentebb elősorolt dolgozataiért, örvendetes, hogy azt szerkesztője (minden segély nélkül) fenn tudja tartani.